

Відділ освіти Лозівської міської ради
Лозівська загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів № 7
Лозівської міської ради Харківської області

Робота шкільного музею

(музей Т.Г.Шевченку в Лозівській ЗОШ І-ІІІ ступенів №7)

м. Лозова
2015 р.

**Рекомендовано методичною радою відділу освіти
Лозівської міської ради
Протокол № 3 від 18.09.2015 року**

Рецензенти:

Чабан Н.А., заступник директора з виховної роботи, вчитель іноземної мови Лозівської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів № 7 Лозівської міської ради Харківської області, спеціаліст вищої кваліфікаційної категорії, старший вчитель.
Лазуренко М.Ф., заступник директора з навчально-виховної роботи Лозівської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів № 7 Лозівської міської ради Харківської області, спеціаліст вищої кваліфікаційної категорії, вчитель-методист.

Автор-укладач:

Семко Галина Миколаївна, учитель української мови та літератури Лозівської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів № 7 Лозівської міської ради Харківської області, спеціаліст вищої категорії, вчитель-методист.

Робота шкільного музею (музей Т.Г.Шевченку в Лозівській ЗОШ І-ІІІ ступенів №7) - Лозова, 2015. - 45 с.

У навчально-методичному посібнику «Робота шкільного музею (музей Т.Г.Шевченку в Лозівській ЗОШ І-ІІІ ступенів №7)» представлено матеріали про створення та роботу шкільного музею генієві України Т.Г.Шевченку. Група учнів-екскурсоводів із числа старшокласників щорічно проводить науково-практичні конференції до роковин Кобзаря, що сприяє розвитку творчих здібностей учнів, розширенню їх кругозору, удосконаленню знань про життя і творчість генія України, вихованню патріотизму юних громадян.

Видання розраховане на педагогічних працівників загальноосвітніх і позашкільних навчальних закладів, спеціалістів, які займаються організацією роботи музеїв у закладах освіти.

ЗМІСТ

1. Вступ	4
2. Історія створення музею Т.Г.Шевченку в Лозівській загальноосвітній школі І-ІІІ ступенів №7	7
3. Додатки	16
Додаток №1. Матеріали науково-практичної конференції «Літописець і хранитель Шевченкової могили»	16
Додаток №2. Матеріали науково-практичної конференції «Присвяти до творів Т.Г.Шевченка – цікава сторінка біографії поета»	25
Додаток №3. Творчість учнів-екскурсоводів (твори про Кобзаря)	38
4. P.S. (постскриптум)	43
5. Список літератури	45

ВСТУП

Робота шкільного музею - є одним із ефективних сучасних засобів формування соціально активної особистості, стимулювання її творчої ініціативності та інтелектуального розвитку, допомагає учням розширювати свої знання, створює в колективі творчу атмосферу, демократичний стиль спілкування педагогів із учнями, свободу творчих дискусій, обмін думками; урізноманітнює форми і методи навчально-виховної роботи; посилює міжпредметні зв'язки.

Музей — професійний чи створений при освітньому закладі — може сприяти реалізації патріотичного, гендерного, сімейно-родинного, естетичного, морального, правового виховання. Шкільний музей — це не тільки тематично оформлений кабінет або зала, це — науково-дослідницька лабораторія. Добираючи матеріал та спираючись на нього, діти глибоко вивчають історію свого народу, його історичний шлях, життя та діяльність не тільки філософів, учених, творчих працівників, політичних та релігійних діячів, які залишили видатний слід у розвитку суспільства, але й простих людей, які продемонстрували високі моральні й патріотичні якості та чесноти. На відміну від класно-урочної системи навчання, музей пропонує інші умови, які йому притаманні, зокрема необхідність дотримання музейного етикету, можливість переміщення в часі й просторі.

Музей має значний освітній потенціал, виконуючи відбір подій, фактів, людської долі через функцію документування, постаючи як джерело інформації про людей і події. Музей здатний впливати емоційно, викликати почуття причетності, бо роль дослідників історії виконують не тільки дорослі, а й діти під керівництвом дорослих. Сьогодні музей стає засобом адаптації людини до культурного середовища, залишаючись місцем зберігання реліквій, раритетів, більш ефективною базою для спілкування, культурно-освітнім середовищем, місцем підвищення культурно-освітнього рівня. Він є скарбницею моральних і духовних здобутків народу, невмирущих традицій предків, має унікальні можливості впливу на особистість та формування її національного світогляду, духовності. Словесні форми, які спрямовані на отримання основної інформації,

використовують на заняттях з історії, літератури, образотворчого мистецтва тощо. Результати, отримані в процесі дослідження, можна застосовувати під час читання спецкурсів та спецсемініарів з історії України, на уроках історії України та української літератури.

Успіхи виховної діяльності на уроці пов'язані насамперед із тим, наскільки педагог володіє вміннями розвивати й підтримувати пізнавальні інтереси дітей на основі отриманих знань за допомогою музейної педагогіки, поєднувати в процесі навчання освітні та виховні цілі уроку: виховання громадянина, патріота, гуманіста; виховання культури праці, сумлінного ставлення до матеріальних і духовних цінностей, до історичних подій, краєзнавства, природи; формування свідомості, значущості плідної праці людини; усвідомлення громадського обов'язку тощо.

Музей створюють з метою залучення учнівської молоді до вивчення й збереження історико-культурної спадщини українського народу, формування освіченої, всебічно розвиненої особистості та сприяння вихованню у неї патріотизму, любові до України, поваги до народних звичаїв, традицій, національних цінностей нашого народу.

Напрями роботи шкільного музею: освітньо-виховний (оглядові та тематичні екскурсії, тематичні уроки, робота стаціонарної та пересувної експозиції); науково-дослідний (написання науково-дослідницьких робіт, пошукова діяльність, самостійна робота з пошуку інформації за обраним напрямком, виступи на різних форумах, семінарах, конференціях, уроках, листування); фондový (зберігання, облік та поповнення експонатів, записи відео, презентацій, спогадів, інформацій на різних носіях); масово-просвітницький (екскурсії, лекції, виставки, тематичні вечори, випуск друкованої продукції, методичних рекомендацій, проведення семінарів, конференцій, обмін досвідом, проведення зустрічей, круглих столів, діяльність волонтерської організації тощо).

Основні завдання діяльності шкільних музеїв: залучення учнів до пошукової, краєзнавчої, науково-дослідницької, художньо-естетичної діяльності, формування соціально-громадського досвіду на прикладах історичного минулого

й народних традицій; розвиток духовно-моральних цінностей; вивчення та збереження пам'яток історії, культури рідного краю; зростання етнокультурної компетенції педагога; втілення принципів гуманізації, толерантності та демократизації у навчально-виховний процес; підвищення якості освіти, поглиблення знань у різних галузях освіти, розвиток культури та ерудиції.

Результати досліджень батьківського ставлення щодо залучення їх дітей до роботи в музеях засвідчили, що діти діляться своїми враженнями, а батьки підтримують та допомагають їм, а деякі й співпрацюють: допомагають оформляти стенди, поповнюють фонд музеїв.

Робота в музеї висуває високі вимоги до тих, хто звертається до неї як до інструменту культурного розвитку, виховання, творення особистості. Кожен, хто поринає в роботу музею, повинен бути готовим віддавати цьому заняттю увесь вільний час, жити його атмосферою.

Історія створення музею Т.Г.Шевченку в Лозівській ЗОШ І-ІІІ ступенів №7

Лозівська загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів №7 одна з перших у місті почала поступовий перехід на українську мову навчання. У 1990 році були набрані першокласники до україномовних класів.

У 1989/1990 навчальному році адміністрацією школи на чолі з директором Ляшевичем Леонідом Григоровичем та батьківським комітетом закладу було оголошено змагання на кращий класний колектив. Ураховувалися успіхи в навчанні, участь у житті школи та мікрорайону, активність у позашкільних гуртках та секціях. Переможцями стали учні 7-Д класу, класний керівник Семко Галина Миколаївна – вчитель української мови та літератури.

Призом для переможців стала поїздка шевченківськими місцями, організована за рахунок Лозівського ковальсько-механічного заводу, на якому працювала більшість батьків учнів школи.

Учні 7-Д класу разом з учителями української мови Семко Галиною Миколаївною та Марченком Сергієм Петровичем відвідали Київський національний музей Т.Г.Шевченка, Шевченківський національний заповідник у Каневі; села Шевченкове (колишня Кирилівка, де пройшло дитинство поета), Моринці (місце народження поета), Будище (будинок-садиба пана Енгельгардта, де служив козачком майбутній геній України).

До школи учні та вчителі привезли землі з могили Кобзаря у Каневі та з місця, де народився Тарас Шевченко (з-під каменя, що стоїть на місці Шевченкової хати в селі Моринці на Звенигородщині). Це стало початком збору матеріалів для майбутнього музею в школі.

Велася переписка з Київським та Канівським музеями. Звідти прислані цікаві матеріали: схема маршруту пересування домовини з тілом Кобзаря у травні 1861 року від Смоленського кладовища до Чернечої гори; матеріали про Василя Гнилосирова – першого директора Канівського музею і хранителя могили Т.Г.Шевченка (до речі, нашого земляка – харків'янина); матеріали про перше у

світі мармурове погруддя поету, встановлене 1899 року в місті Харкові у дворі садиби Христі Алчевської, пізніше передане до Київського музею.

Паралельно збиралися інші експонати для музею: побутові речі середини XVIII століття, вишиті рушники, портрети поета, примірники «Кобзаря» різних років видання та видання іншими мовами.

Силами старшокласників і викладачів образотворчого мистецтва були оформлені стенди про основні віхи життя і творчості поета:

- «Мені ... не жаль моєї долі молодой»
- «Петербурзький період життя»
- «Подорожі Україною»
- «Караюсь, мучусь, але не каюсь»
- «Останні роки життя»
- «Шевченко – художник»
- «Вшанування пам'яті Кобзаря».

На замовлення школи Лозівський ковальсько-механічний завод виготовив погруддя Т.Г.Шевченку (скульптор Єресько Володимир Павлович, у 1990 році – старший художник-конструктор заводу. Сьогодні – викладач скульптури обласного комунального закладу «Лозівське училище культури і мистецтв»). Гуцулка з села Грабівка, що на Івано-Франківщині, Цуцеловська Ольга Павлівна вишила портрет Кобзаря і подарувала для музею. Від української діаспори з Англії надіслано записи пісень на слова Тараса Григоровича у виконанні емігрантів.

Урочисте відкриття музею відбулося 22 травня 1990 року в Міжнародний день ушанування пам'яті великого генія нашого народу. На святі були присутні начальник відділу освіти Шкабура В.І., представники ЛКМЗ та провладних структур міста Лозової, учні, вчителі школи, батьківський загал. Ця подія стала святом для всього міста, бо відкривався перший музей славетному Кобзареві в Лозовій.

Завідувачем музею стала вчитель Семко Г.М. Першими екскурсоводами були учні 9,11-х класів школи: Більдій Марина, Груднева Наталія, Мокрозуб

Оксана, Марченко Інна, Воробейчик Андрій, Вишлов Сергій, Сачко Наталія, Пузанкова Наталія, Курінний Євген.

Музей гостинно відкрив двері для учнів шкіл міста, вихованців дитячих садочків, випускників школи минулих років. Екскурсоводи щорічно організовують науково-практичні конференції, де ознайомлюють учнів із цікавими фактами біографії і творчості Кобзаря.

Сьогодні музей Т.Г.Шевченку в Лозівській ЗОШ I-III ступенів №7 є центром патріотичного виховання учнів, яскравою сторінкою національної історії держави України.

Мета створення музею:

- ознайомити відвідувачів із життям і творчістю геніального поета, мислителя, пророка національного відродження в Україні:
- допомогти усвідомити життєвий подвиг поета, зацікавити творчістю генія України.

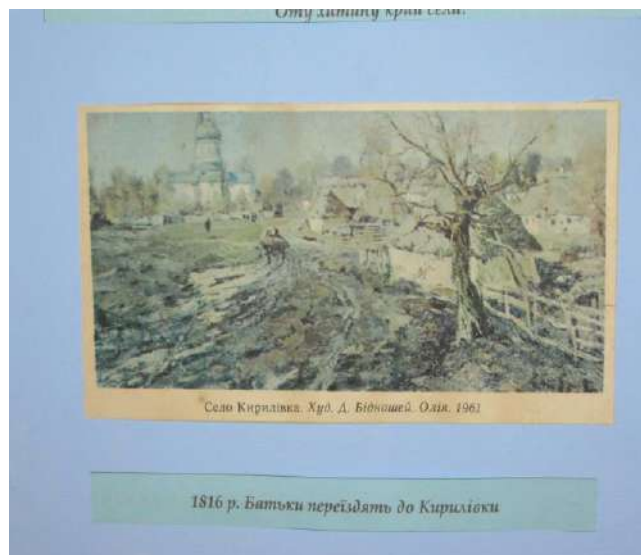
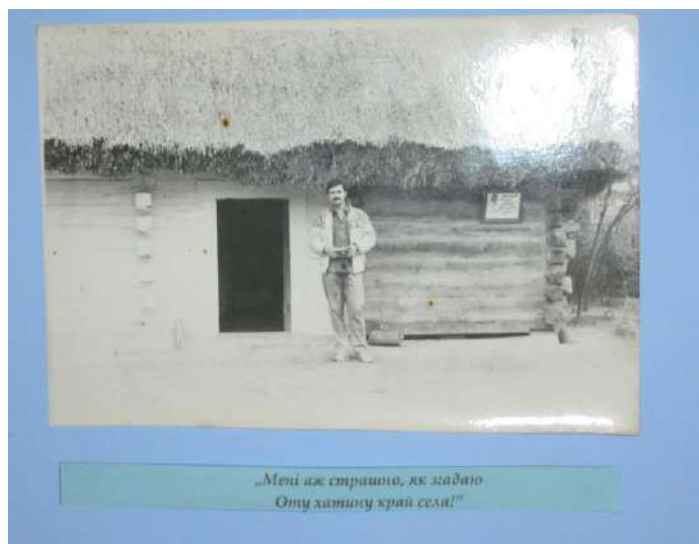

Матеріали для музею збирав увесь педагогічний колектив, учні школи, батьки і люди, які були не байдужі до творчості Тараса Григоровича Шевченка.

Усі експозиції, розміщені в музеї, поділяються на 8 розділів:

- Дитячі роки;
- Петербурзький період життя;
- У казематі;
- Подорожі Україною;
- Останні роки життя;
- Шевченко – художник;
- Вшанування пам'яті поета;
- Предмети побуту часів життя поета.

Дитячі роки життя

Тарас Шевченко — козачок у пана Енгельгардта. Худ. К. Трутовський. Олівець

Будинок Енгельгардта в Будищах. Фото. 1974

„Там матір добрую маю
Ще молодую — у могилу
Нужда та праця положила”

1823 р.

Тарас-пастух. Худ. І. Іжакевич. Олія. 1938

„Мені тринадцятий минало,
Я пас ягнята за селом”

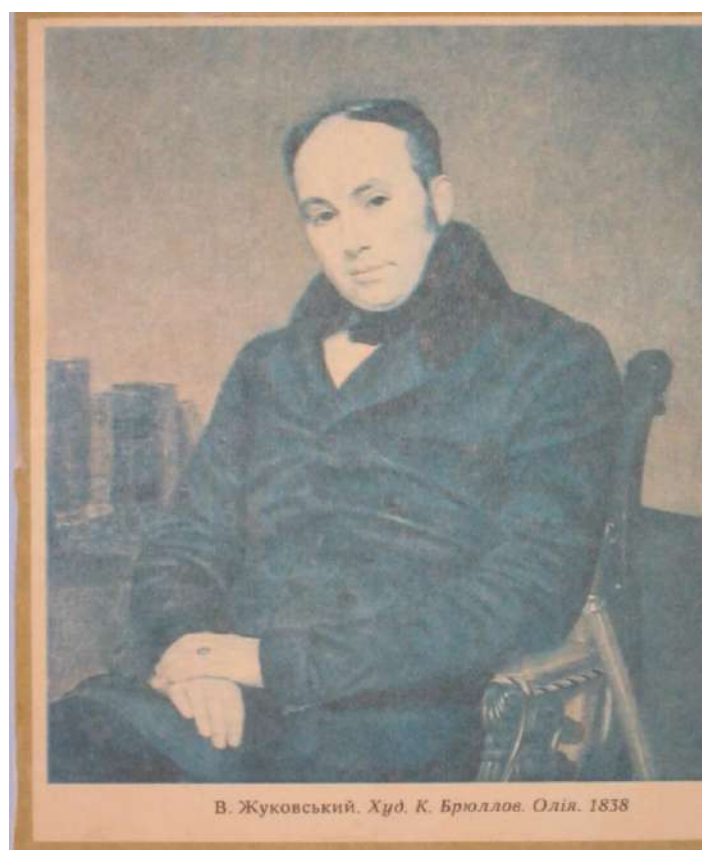

Малій Тарас слухав кобзаря. Худ. М. Дерезус. Олія. 1956

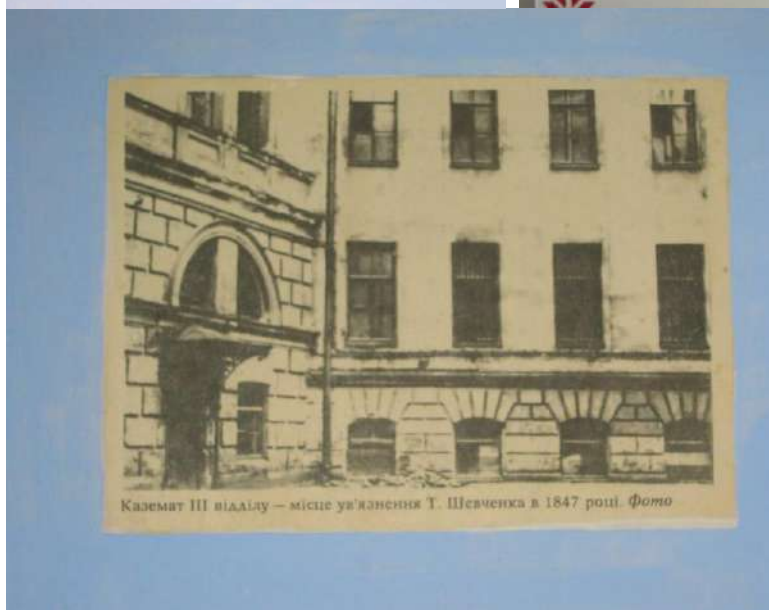
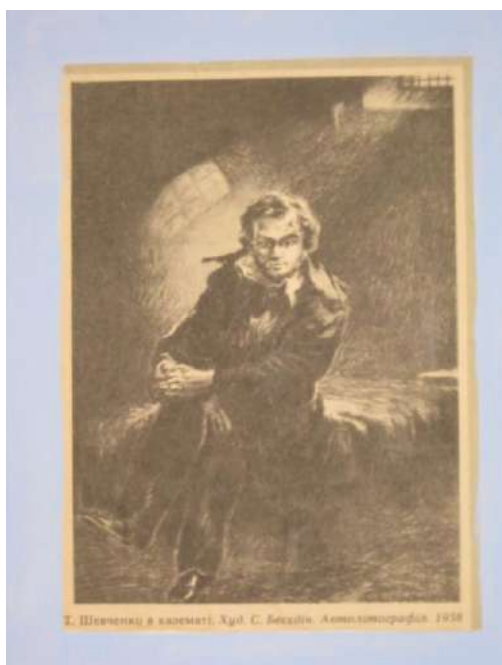

Тарасова наука. Худ. О. Вояк та В. Комратюк. Олія. 1961

„Я до школи — носити воду школярам”

У казематі

В Україні

С. Герасимов. Т. Шевченко серед шайки на Україні

Подорожі на Україну

Зустріч Т. Шевченка з Марком Вовчком та І. Тургенєвим. Худ. О. Любимський і М. Рибальченко. Літографія. 1961

Останні роки життя

Похорон Т. Шевченка в Петербурзі на Смоленському кладовищі. Худ. В. Петруков. Олія. 1949

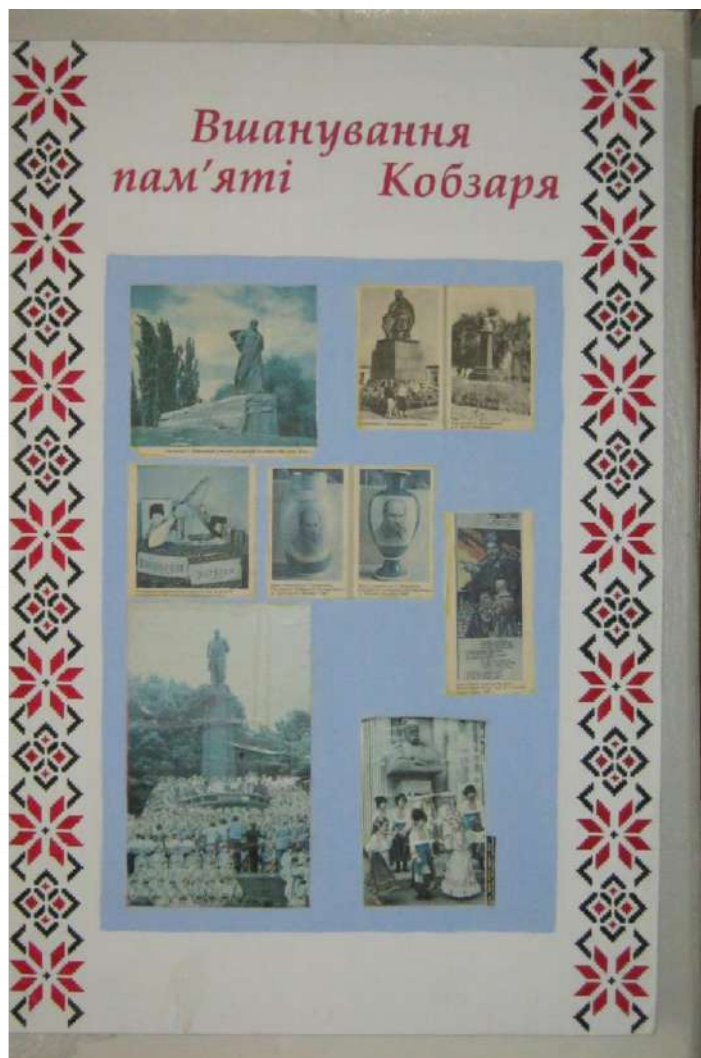
Останні роки життя

Шевченко - художник

Він завжди в наших
серцях

ЛІТОПИСЕЦЬ І ХРАНИТЕЛЬ ШЕВЧЕНКОВОЇ МОГИЛИ

ВАСИЛЬ СТЕПАНОВИЧ ГНИЛОСИРОВ

Ім'я письменника, журналіста, фольклориста, педагога Василя Степановича Гнилосирова (1836-1901), який виступав у літературі під псевдонімом Гавриш, сьогодні маловідоме. А свого часу воно досить часто зустрічалося на сторінках таких журналів, як "Основа" та "Киевская старина", київській газеті "Заря". Твори письменника виходили в кінці ХІХ століття навіть окремими виданнями, зокрема поема "Закохана" (1893), казка "Царівна - русалка" (1895), збірка оповідань (1897). Скромною була літературна спадщина В.С.Гнилосирова. Вона не залишила помітного сліду в історії української літератури. Однак не можна

забути великої подвижницької діяльності цієї людини, пов'язаної з ім'ям Т.Г.Шевченка та Шевченковою могилою, в чому переконують численні документи архіву Гнилосирова, які зберігаються у відділі рукописів Центральної наукової бібліотеки України у Києві (окремі уривки з цих матеріалів подаються нижче).

У некролозі "Киевской старины" (1901 рік) Гнилосиров був названий «верным стражем» могили Т.Г.Шевченка, який «постоянно проявлял свою заботливость о сохранении порядка, был живой летописью всех тех событий, которые связаны с вопросом о риставрации этой могилы в 80-х годах. В этом отношении имя его хорошо известно многочисленным посетителям могилы певца Украины, так как на вопрос их о том, кто заведывает могилой, всегда был один ответ - В.С.Гнилосиров...»

Охорона могили складала одну з основних задач його життя. Василь Гнилосиров оберігав, доглядав Шевченкову могилу з 1873 по 1900 роки, тобто з того часу, як поселився в Каневі, і до останніх років життя. Така самовідданість у ставленні до Шевченкової пам'яті була не випадковою, адже виростав Гнилосиров у тому ж середовищі, з якого вийшов народний поет. Звернемося до власних спогадів "Детские и школьные годы".

Василь Степанович був позашлюбною дитиною, хоч батьків його і не розділяла соціальна прірва. Його батько Антон Григорович Гавриш - відставний гусар-полковник, а мати Наталія Яківна Ганжа - дворянка.

Однак, як згадував пізніше письменник, «для скриття конфуза отец мой, закутав меня чем попало, положил в деревянный ящик, сел на коня и верхом отвез в деревню Кленово, принадлежащую помещику Егору Матвеевичу Тимковскому, на рубеже Кобелянского уезда с Новомосковским Екатеринославской губернии». Управителем у цьому селі працював Степан Андрійович Гнилосиров, що як і його дружина Авдотія Іванівна Піхотинська, були родом з Харківщини.

22 березня на світанку до будинку цих добрих бездітних людей і підкинуто загадковий ящик. З того часу Гнилосирови стали справжніми батьками

підкинутого немовляти. Так невесело розпочався життєвий шлях Василя Гнилосирова, який своє прізвище отримав від нових батьків.

Од рідного батька він узяв собі псевдонім Гавриш, Гнилосиров виростав серед простого люду, і в його серці вже тоді почала народжуватися глибока любов до Тараса Шевченка. Цьому сприяло навчання в Полтавській гімназії (тут його учителем був поет і друг художник Федот Ткаченко) та на історико-філологічному факультеті Харківського університету під керівництвом відомого вченого-мовознавця Олександра Потебні. Світогляд юнака формувався під впливом поезії Шевченка та передової російської літератури.

"Вірші його-заповідь моя, якщо є що путнього в голові й серці, їм дяка",- писав Гнилосиров у своєму "Щоденнику" 27 липня 1862 року.

Під могутнім впливом Шевченкового поетичного слова він і сам почав писати вірші. Про це яскраво свідчить поезія «Тарасові Шевченку на той світ» (1893), перші рядки якої автор навіть заніс пізніше до заведеної ним першої книги вражень на Тарасовій горі:

Виливаєм свою
душу Твоїми
словами...

Вірші Василя Степановича пройняті глибоким співчуттям до уярмленого народу. Все життя він мріяв про освіту найширших народних мас. І не лише мріяв, а й брав діяльну участь в організації недільних шкіл, якими так опікувався й Шевченко.

Гнилосиров звертався листовно до поета з проханням допомогти в цій роботі. Смерть Шевченка юнак сприйняв не лише як найбільше особисте горе, але і як горе всенародне. Він усе життя любовно зберігав у своєму "Щоденнику" лист від студента Петербурзького університету, за національністю грека, Феоктиста Хартахая про похорон Шевченка, лавровий листочок із вінка, яким була увінчана голова поета. Гнилосиров поширював полум'яне Шевченкове слово серед народу. З цією метою він став книгоношею і влітку їздив по ярмарках, читав селянам твори Шевченка та інших українських письменників.

Про глибокий інтерес Гнилосирова до творчості українського революційного поета свідчить і рукописний "Кобзар", переписаний ним у 1861 році. Книга оправлена в гарну зеленуватого кольору палітурку, на якій відтиснуто напис: Т.Шевченко Кобзар р.1861 В.С.

До неї В.С. Гнилосиров заніс Шевченкові поетичні твори, які не могли в той час побачити світ через свою революційну, антикріпосницьку та антиклерикальну спрямованість. Цей рукописний збірник є яскравим свідченням непереможної сили Шевченкового полум'яного слова, яке царські сатрапи ховали за сімома замками. А воно продовжувало жити на волі, поширювалося в рукописних списках, передавалося з уст в уста. Василь Степанович знав «Кобзар» напам'ять, не раз декламував вірші з нього на літературних вечорах.

За покликанням Гнилосиров був педагогом. Тривалий час він викладав російську та латинську мову на Харківщині, в місті Звенігородці (на батьківщині поета), а в 1873 році переїздить до Канева - місця вічного спочинку Тараса Шевченка. Привела його сюди насамперед любов до поета, бажання бути поближче до його могили, прагнення поширювати освіту серед народу. Він працює учителем історії та географії Канівського міського двокласного училища до виходу у відставку (1895 рік).

Василь Степанович намагався прищепити молоді демократичні погляди. Його гуманізм, широта кругозору, багатогранність інтересів, глибока освіченість викликали захоплення вихованців. Про глибоку шану до Гнилосирова свідчить зокрема погруддя Василя Степановича з дерева, створене одним із його учнів (зберігається нині в Канівському державному музеї - заповіднику Т.Г.Шевченка).

В училищі навчалися переважно діти заможних батьків. А Василь Степанович мріяв про те, щоб діти бідняків мали змогу здобути освіту. Він палко прагне організувати для дітей з народу школу біля Шевченкової могили. У відділі рукописів ЦНБ АН України зберігається "Підписний лист", який свідчить про те, що Василю Степановичу вдалося зібрати кошти на заснування школи імені Т.Г.Шевченка в провінційному Каневі. На жаль, мрії педагога - подвижника не могли здійснитися в той час.

Скромний канівський учитель часто піднімався на Тарасову гору, до самотньої зажуреної, тихої в своїй печалі та скорботі Шевченкової могили. Василю Степановичу тяжко було дивитися, як осипається могильний курган та обвалюється з нього дике каміння, як навколо неогородженої могили бродить худоба. В умовах жорстокого переслідування української культури та посилення соціального й національного гноблення все тяжче було виявляти турботу про могилу Т.Г.Шевченка. Царський уряд не відпустив жодної копійки на упорядкування Шевченкової могили, в той же час не жалів зусиль і коштів на те, щоб тримати її під постійним поліцейським наглядом. Власті навіть брали гроші за землю під Шевченковою могилою з троюрідного брата поета, його свояка й друга Варфоломія Григоровича Шевченка. І це найбільше ятрило серце Василю Гнилосирову. Він хотів пробудити совість у членів Канівської міської думи. З цією метою - звертається до думи з доповідною запискою, так званим "докладом", в якому розкриває велич Шевченка, його заслуги перед народом. Коли ж автор записки говорить про занедбаний стан Шевченкової могили, його голос стає ще пристраснішим: «Вид могилы - живой укор почитателям поэта, но прежде всего и нам, хозяевам земли, на которой нашел вечное успокоение земляк наш, знаменитый поэт».

На його думку орендна плата, яку бере місто, повинна служити «укором городу, который будто и не знает, кто такой был Шевченко». Василь Степанович пропонує міській думі відмовитися від оренди, яка ганьбить місто, і взяти на себе турботу про Шевченкову могилу.

Записка стала обвинуваченням не лише міській думі, а й усій царсько - бюрократичній владі, байдужій до геніїв, імена яких стали священними для народу. Окремі рядки записки Гнилосирова звучать навіть пророчо: «Будет время, и наши места, достигши благоустройства европейских городов, будут посещаться путешественниками, для которых, конечно, главным предметом внимания в нашем городе будет могила Шевченко, привлекающая и теперь внимание всех, едущих на пароходе по Днепру».

Шевченкова могила приходила у все більше запустіння. Восени 1882 року навіть дерев'яний хрест на ній підгнив і звалився з могильного кургану. Знову звертатися до "совісті" місцевої влади, яка продовжувала брати гроші за землю під поетовою могилою, було марною справою, однак і мовчати Василь Степанович уже не міг. Він негайно надсилає телеграму до Київської газети "Заря" з надією, що його голос почує громадскість. До редакції газети починають надходити всенародні пожертвування на впорядкування Шевченкової могили. Загалом було зібрано близько шести тисяч. З такими коштами можна б приступати до реставрації. Почалася одна з найсумніших сторінок у дореволюційній історії Шевченкової могили. На шляху до її впорядкування "щитом" стала канівська поліція, міська дума, губернська влада на чолі з самим генерал-губернатором. Тим, хто не побоявся за таких умов узяти участь у впорядкуванні місця вічного спочинку поета, треба було мати велику громадянську мужність. Її в першу чергу виявив В.С.Гнилосиров, який до кінця життя безстрашно воював з чиновниками та поліцією. Сьогодні можна по праву сказати, що Василь Степанович став першим літописцем Шевченкової могили.

І той "Літопис", який сьогодні пишуть працівники всесвітньо відомого орденоносного Шевченкового музею на вершині Тарасової гори, веде свій початок від Гнилосирова.

Канівському вчителю - письменнику належить основоположна роль в організації першого в світі народного музею Т.Г.Шевченку, що стала прообразом усіх сучасних шевченківських музеїв. Василь Степанович уважно стежив за зведенням хати біля Шевченкової могили і ще до завершення її побудови у листах до друзів розкриває свої плани й задуми щодо оформлення майбутнього музею. Із його записів довідуємося, що одним із перших експонатів у світлиці став "Кобзар". Подвижник оддав для музею власне видання і до кінця життя турбувався про те, щоб геніальна книга завжди була тут. Завдяки цій людині ми маємо достовірні відомості і про інші експонати музею та імена тих, хто їх подарував. Василь Степанович дуже ретельно вів облік.

Б.С.Гнилосиров фіксував у своїх записах і відомості про відвідачів місця вічного спочинку українського поета. Згодом він прийшов до думки, що такі записи вони самі можуть лишати у спеціальній книзі, яка і була виготовлена 1893 року. На коричневій обкладинці, прикрашеній по куточках орнаментом, витіснено напис:

Для розписок туристів на могилі Т.Г.Шевченка

від В.Гавриша

З'явилася ж ця книга в "Тарасовій світлиці" лише в 1897 році, як свідчать її перші записи. Цей факт можна пояснити лише одним - запереченням з боку місцевої влади. І все ж Василь Гнилосиров домігся того, що перша книга вражень з'явилася в народному музеї. Він сам відкрив цю книгу словами Тараса Шевченка (уривок із послання « І мертвим, і живим»...).

І дуже знаменно, що першим розписався в цій книзі класик української музики, автор монументального циклу "Музика до "Кобзаря" Т.Г.Шевченка" Микола Віталійович Лисенко. Від першої книги вражень, заведеної Гнилосировим, народилися десятки інших. Їх ведуть шанувальники Кобзаря ось уже майже дев'яносто літ. Ці книги - найяскравіше свідчення невичерпної любові народу до генія.

Не всі з відвідувачів знали правду про того, хто був похований на вершині Тарасової гори, і як свідчать записи Гнилосирова, він намагався завжди пояснити людям, ким був поет для народу. Слова його лунали просто і сердечно. Так, звертаючись до юнаків із села Македон Канівського повіту, Василь Степанович говорив:" Так знайте, ж, хлопці, що наш земляк увесь свій недовгий вік найбільше бідкався про волю, щоб добре було жити на світі простим людям..." Зовсім по-іншому розмовляв Гнилосиров з панамі, які приходили поглумитися над пам'яттю поета і влаштовували біля його могили бенкети та танці. Його гнівне слово зупиняло їх святотатство.

В.С.Гнилосиров мріяв про те, щоб Тарасова гора стала центром популяризації Шевченкового життя та творчості. Він мав намір "виканючити"

дозвіл на продаж «при могилі» видань про Кобзаря. Ясна річ, дозволу на таку популяризацію поета - революціонера царизм не дав.

Згідно з контрактом 1869 року ділянку землі, де розміщувалася Шевченкова могила, орендував (про це уже згадувалося) Варфоломій Григорович Шевченко, якого постійно переслідувала царська влада. Йому доводилося часто міняти місце проживання й роботи. Опікуватися ж могилою потрібно було постійно. Єдиною людиною, що могла взяти на себе цю нелегку турботу, був Гнилосиров, який жив у Каневі. Це добре розумів Варфоломій Григорович, постійно листувався з Василем Степановичем, висловлював йому прохання щодо Шевченкової могили - оплачувати оренду за землю, вести розрахунки з робітниками, які реставрували могилу та будували хату коло неї. Із сторожем Іваном Ядловським стежити за достойним утриманням місця вічного спочинку поета.

Разом із Варфоломієм Григоровичем Василь Степанович турбувався і про майбутнє Шевченкової могили. Вони прийшли до одностайної думки про те, що необхідно купити в Канівської думи землю довкола Шевченкової могили і потім подарувати її місту на умовах, які б гарантували її схоронність і незайманість у майбутньому. Збереглося листове доручення В.Г.Шевченка, засвічене нотаріусом, за яким В.С.Гнилосиров уповноважувався "произвести все действия, необходимые для выполнения поясненных выше моих намерений.»."

Справу з купівлею землі під Шевченковою могилою Гнилосиров довів до кінця, однак подарувати її місту разом із 3000 карбованців, на проценти з яких мало місто утримувати в порядку Шевченкову могилу, йому не вдалося, тому що місцева влада відмовилася від такої пропозиції і цим покрила себе навіки ганьбою.

В.С.Гнилосиров був очевидцем і учасником усіх подій, які відбувалися біля Шевченкової могили, починаючи з 70-х років і до кінця XIX століття. Друзі його добре розуміли, яке значення матимуть спогади письменника для майбутніх поколінь, тому й радили йому систематизувати їх. А матеріалів з історії Шевченкової могили, заміток, записів і навіть рахунків зібралося в нього чимало. В останні роки життя Василь Степанович серйозно взявся за їх упорядкування. До

нас дійшла рукописна книга, названа Гнилосировим "К истории могилы Т.Г.Шевченко".

У ній розкривається період з 1882 по 1890 рік. Письменник-журналіст, який усе життя боровся з царською владою за право увінчати пам'ять про Шевченка, хотів, щоб найширші кола громадськості знали про запеклу боротьбу навколо могили поета.

Тому і мав намір опублікувати ці матеріали - спогади в журналі "Киевская старина". Перший варіант виявився завеликим для журналу, і тому Василь Степанович почав працювати над новою його редакцією, яку закінчив 1884 року. Свою статтю Василь Степанович встиг надіслати до редакції журналу в супроводі листа, в якому повідомляв: "Отце спішу заслати до февральської книги "Киевской старины" перероблену статтю мою "К истории могилы Шевченко". Думається мені, що вона заворушить чимало спогадів не одного десятка щирих людей і дасть ще матеріалу задля "Старины"... Лист підписано 11 січня 1900 року, а 3 листопада 1900 року перестало битися полум'яне серце подвижника. Поховано його на Канівському міському кладовищі, що розташоване за кілька кілометрів від Шевченкової могили. Не вдалося йому побачити опублікованою свою статтю, присвячену історії Шевченкової могили. За царату вона не могла побачити світ.

Велика подвижницька праця письменника - педагога не пропала марно. Після перемоги Жовтня справа, за яку боролися самовідданні одинаки, стала всенародною, вседержавною турботою.

Створений у 20-ті роки ХХ століття постійно удосконалюваний Канівський музей - заповідник Т.Г.Шевченка переконливо свідчить про це. Піднімаючись крутою стежкою на Тарасову гору, згадаймо добрим, вдячним словом людину, яка так багато зробила для увічнення пам'яті Кобзаря - Василя Степановича Гнилосилова.

Матеріали науково-практичної конференції з теми: «Присвяти до творів Т.Г.Шевченка – цікава сторінка біографії поета»

Поема «Тризна» присвячена Вавраврі Миколаївні Рєпніній.

Варвара Миколаївна Рєпніна (31 липня 1808, Москва — 9 грудня 1891, Москва) — донька Малоросійського генерал-губернатора князя Миколи Рєпніна-Волконського і княгині Варвари з Розумовських, небога відомого декабриста Сергія Волконського. Її ім'я було тісно пов'язане з культурним життям України середини XIX століття, зокрема, вона відіграла вагомий роль у біографії Тараса Шевченка, який називав її «добрим ангелом».

Народилася в Москві, але від часу переїзду батьків до Полтави (1816) знайшла собі в Україні другу батьківщину, яку щиро полюбила. У Полтаві вона навчалася в інституті шляхетних панн, брала участь у різних благодійних заходах, відвідувала театр, де бачила гру М. Щепкіна, була знайома з І. Котляревським, В. Капністом, П. Гулаком-Артемівським. Від батька дівчина успадкувала гуманне, доброзичливе ставлення до простого народу, якому завжди намагалася допомагати і, по суті, присвятила все своє життя. З 1842 р. мешкала в Яготині.

Генії рідко коли були щасливі в любові. Але ж була в його житті жінка-ангел. Так, саме "тихим ангелом" назвав Варвару Рєпніну поет. Варвара Рєпніна походила з вищого світу і була спадкоємицею українських гетьманів і російських вельмож. Мала душу лагідну і ніжну, зовнішність, якщо і не красиву, але милую.

Вона закохалася в поета відразу після його прибуття в Яготин. Рєпніна пізніше напише: "Його не можна було не любити".

Одного вечора поет з'явився в салоні. Був веселий і пустував. Княжна знову дорікала йому, що він говорить дурниці. Запанувала мовчанка, і Шевченко промовив: «Тихий ангел пролетів». — «Ви вмієте розмовляти з ангелами», — сказала княжна. — «Розкажіть, що вони вам говорять». Шевченко підбіг до стола і, взявши перо й папір, написав поезію і вручив її княжні. Це була присвята до поеми, що її він закінчував. «Чиста й солодка радість» наповнила серце княжни, коли вона прочитала:

Для вас я радостно сложил
Свои житейские оковы,
Священнодействовал я снова
И слезы в звуки перелил.
Ваш Добрый ангел осенил
Меня бессмертными крылами
И тихоструйными речами
Мечты о рае пробудил.

Він до того часу ніколи не зустрічав такої співзвучної жіночої душі і ні в одної жінки не бачив такого ентузіастичного захоплення його особою, але його почуття не було тим, чим було почуття княжни до нього, і думка про ті моральні терпіння, що її чекали, була для нього нестерпна, як і можливе припущення, що вона сама признається йому в тому, що його кохає.

Шевченко не простягнув рук до обіймів, не притулив її до свого серця. Княжні було досить, щоб усе зрозуміти. Вона опанувала себе й почала говорити про свою приязнь до нього, просила його дивитися на неї, як на сестру. Потім княжна говорила ще про те, як помагає їй у житті віра.

Прощаючись, Шевченко сказав: «До побачення, сестро...»

У кінці грудня Шевченко виїздив на короткий час із Яготина, але коли повернувся, мав змогу переконатися, що потяг княжни до нього все зростає. Сама вона оповідала, що це «виявлялося дедалі більше». У Яготині зустрів він і новий рік. Кожна зміна в настрої поета спиняла на собі увагу княжни й її мучила. Наближався час, коли Шевченко мав назавжди покинути Яготин. Перед тим він два дні провів у товаристві княжни, малюючи дітей князя Василя: княжна бавила їх, пильнуючи, щоб вони при позуванні поводитися спокійно. Під час цих сеансів поет був мовчазний і стриманий. В останні три дні перебування в Яготині був по-братерському сердечний і ніжний з княжною.

Коли, нарешті, 10 січня настав час виїзду Шевченка, княжна Варвара «в сльозах кинулась йому на шию, перехрестила йому чоло, і він вибіг із кімнати».

Покидаючи Яготин, мав певність, що залишає тут друга, який не зрадить його в найтяжчі хвилини життя.

Викуп Тараса Шевченка з кріпацтва

Поема «Катерина» Т.Г.Шевченка має посвяту «Василию Андреевичу Жуковскому на пам'ять 22 апреля 1838 года».

Загальновідомий факт, що саме в цей день 24-річного Тараса викуплено з кріпацтва. Усі підручники з літератури і монографії розповідають, що гроші для викупу отримали від продажу в лотерею портрета Василя Жуковського, виконаного Карлом Брюлловим. Тому один із ранніх творів, свою поему «Катерина» Т.Шевченко присвятив російському поету-романтику В.Жуковському. Як було насправді? Дійсні факти такі.

Жуковський Василь Андрійович (1783-1852) - видатний російський поет, вихователь майбутнього імператора Олександра II, позашлюбний син полоненої туркені-кріпачки і російського поміщика Буніна, прапрадіда великого російського письменника, лауреата Нобелівської премії Івана Олексійовича Буніна. Прізвище йому надав хрещений батько, збіднілий дворянин Андрій Григорович Жуковський. Подивіться на портрет поета роботи Брюллова і в темних, карих очах його та рисах обличчя відчуєте щось східне, турецьке. Саме особисте походження Василя Жуковського поглибило співчуття до долі Шевченка.

Відомо, що в Петербурзі Т.Г.Шевченко випадково зустрівся зі своїм земляком, художником Іваном Сошенком, який познайомив його з відомим російським художником - живописцем Карлом Брюлловим, російським поетом В.А.Жуковським, видатним російським художником-новатором О.Г.Венеціановим. Саме з їх допомогою Т.Г. Шевченка в 1838 році було

викуплено у поміщика Енгельгардта з кріпацтва. Активну участь у викупі Т.Г.Шевченка взяв і український письменник Євген Гребінка. За викуп Тараса Шевченка із кріпацтва необхідно було сплатити пану Енгельгардту 2500 карбованців. Це була велика сума для того часу, а лотерея із розіграшу портрета Жуковського не дала бажаної суми.

Умова та техніка реалізації лотереї достеменно не відомі. Відомо, що поряд з портретом Жуковського розігрувалися предмети порцеляни і коштовності. Хто їх виграв і чи виграв хтось взагалі? Відомо, що портрет Жуковського не виграв ніхто! Царська родина на нього претензій ніколи не виявляла. Після проведення лотереї Брюллов ще 14 років працював над портретом і тільки після смерті художника родина продала його російському підприємцю Третьякову. У 1939 році портрет Жуковського, за який нібито було викуплено Шевченка з кріпацтва, потрапив в Україну до новоствореного музею Т.Г.Шевченку в Києві.

Кошти на викуп поета відшукували способом складчини, яку започаткували Брюллов, Жуковський, Венеціанов та Баранова - статс-дама царського двору.

Отже, поема «Катерина» присвячена Василю Жуковському – відомому російському поетові-романтику, бо він брав активну участь у зборі коштів на викуп Тараса Григоровича з кріпацтва.

Поезія «А.О.Козачковському» присвячена Андрію Осиповичу Козачковському – лікарю, який закінчив Петербурзьку медико-хірургічну академію у 1835 році і працював лікарем у Переяславі.

Тарас Шевченко познайомився з Козачковським восени 1841 в Петербурзі. Навесні 1843 Козачковський виїхав повітовим лікарем до Курська. З січня 1844 він працював у Переяславі, спочатку міським лікарем, пізніше — лікарем і викладачем медицини в семінарії. Відвідавши Козачковського в серпні 1845, Шевченко їздив з ним у сусідні села — Андруші й Монастирище. У кінці жовтня 1845 Шевченко приїхав у Переяслав до Козачковського й пробув у нього (з перервами) до початку січня 1846. Козачковський лікував поета, коли той був хворий. У Переяславі Шевченко написав поеми «Наймичка», «Кавказ», посвяту

П. Шафарикові до поеми «Єретик», і вірш «Заповіт», намалював автопортрет (не зберігся) й кілька краєвидів. Шевченко написав 1847 в Орській фортеці вірш «А. О. Козачковському». На засланні й почалося листування Шевченка з лікарем (збереглося 4 листи Козачковського). Останній матеріально допомагав засланому поетові. У червні 1859 року Шевченко приїхав до Переяслава, побував з Козачковським на ярмарку і в селі Косинцях, записав від нього кілька своїх забутих віршів, створених до заслання.

Востаннє Шевченко був у Козачковського в середині серпня 1859, коли повертався до Петербурга.

Козачковський залишив спогади про Тараса Шевченка (опубліковані в газеті «Киевский телеграф», 26 лютого 1875). Він був також власником колекції Шевченкових малюнків. Тепер в Переяславі в колишньому будинку Козачковського створено історичний музей, де є експозиція, присвячена перебуванню поета в Переяславі і на Переяславщині.

Поезія «Марку Вовчку» присвячена відомій українській письменниці Марії Вілінській, яка писала під псевдонімом Марко Вовчок.

У кожної людини, у кожної яскравої творчої особистості має бути вчитель, духовний наставник. Це людина, життя і творчість якої можна взяти собі за приклад, людина, яка підтримає та дасть пораду. Письменниця Марко Вовчок була знайома з Кобзарем, який і став для неї духовним учителем та наставником.

Марко Вовчок познайомила з Т. Шевченком у Петербурзі, куди переїхала з чоловіком 1859 року. За два роки до того було надруковано її «Народні оповідання», які одразу припали до душі не тільки пересічним читачам, але й критикам та літераторам. Марко Вовчок — перша письменниця, яка у своїх прозових творах так сміливо і голосно заговорила про нещастя українських селян, про їхнє безвихідне становище й нелюдські умови праці. Твори Марка Вовчка викликають багато емоцій навіть у сучасних читачів, які про добу кріпаччини знають тільки з книжок. Можна тільки уявити, що відчували люди, для яких страждання кріпаків були дійсністю! Отже, «Народні оповідання» припали до

душі Кобзареві. До речі, у творчості Марка Вовчка та Шевченка є багато спільних мотивів: яскравим прикладом є твори на тему тяжкої долі української жінки, твори на історичну тематику.

Незабаром Марко Вовчок їде на лікування за кордон. Вона листується з Тарасом Шевченком, він висилає їй поштою видання «Кобзаря» з присвятою: «Моїй єдиній доні Марусі Маркович... » (Маркович – прізвище Марії Олександрівни за чоловіком).

Звістка про смерть великого митця застає Марка Вовчка у Парижі. Смерть Тараса Шевченка стає важким ударом для письменниці, вона переживає це надзвичайно глибоке особисте горе. До того ж патріотична й чутлива душа розуміє, яку велику, по-справжньому видатну людину втратила Україна того року. У своїх листах до чоловіка Марія Олександрівна пише про смерть Шевченка, але крізь рядки ми бачимо, що горе письменниці не можна вимовити словами. Від цієї страшної втрати Марко Вовчок стала ще сильнішою, ще рішучішою у боротьбі з несправедливістю світу. У тяжкі хвилини, напевне, письменницю зігрівали рядки, які Великий Кобзар присвятив їй:

Недавно я поза Уралом

Блукав і Господа благав,

Щоб наша правда не пропала,

Щоб наше слово не вмирало;

І виблагав.

Господь послав Тебе нам,

кроткого пророка

І обличителя жестоких

Людей неситих.

Світе мій!

Моя ти зоренько святая!

Моя ти сило молодая!

Світи на мене, і огрій,

І оживи моє побите

У бoгe серце, неукрите,
Голоднеє.
І oживу,
І душу вольнуoу на волю
Із домовини вoззoву.
І душу вольнуoу...
О доле!
Пророче наш!
Моя ти доне!
Твоєю думу нaзoву.

Тарас Шевченко і Яків де Бальмен

О друже мій добрий, друже незабутній...

Такими проникливими словами звертається Тарас Шевченко до одного з найближчих друзів своєї молодості - Якова де Бальмена (1813 — 1845).

Не було жодної людини, крім хіба Миколи Васильовича Гоголя та Михайла Юрійовича Лермонтова, про яку б з такою теплотою і любов'ю відгукувався Шевченко у своїх творах, як про Якова Петровича де Бальмена.

У біографії останнього було багато спільного з автором «Демона» й «Героя нашого часу». Як і Лермонтов, де Бальмен був нащадком давнього шотландського аристократичного роду. Як і Михайла Юрійовича, до речі й Шевченка, природа наділила його літературним та мистецьким талантом. Як і Лермонтову, йому - носієві гуманітарних знань і гуманістичних прагнень, - довелося більшу частину свого життя провести серед військового оточення і так само, як і Михайлу Юрійовичу, трагічно закінчити життя на тлі невимовної краси кавказької природи.

На перший погляд, здавалося б, дуже мало спільного могло бути між з одного боку - графом Яковом де Бальменом, перед дідом якого капітулював у Бахчисараї останній кримський хан Гирей, а дядьком якого був російський комісар на острові Святої Єлени, що від імені одної з держав-переможниць

наглядав за полоненим Наполеоном, і - з другого боку - сиротою з кріпацької родини, якого стьобали різками чи то в халупі п'яного дяка, чи то на стайні пана Енгельгардта. А проте незаперечним фактом є щира дружба і співзвучність дум цих двох людей, коли граф, дідич і власник кріпацьких душ усім серцем перейнявся Шевченковими прагненнями, поширював та ілюстрував поетичні твори колишнього кріпака і ділився з ним найінтимнішими порухами своєї душі. І обидва вони по вінця були сповнені співчуття до долі закріпаченого українського селянства. Обох цікавила історія рідного краю.

Звідки ж ця синівська любов до «старої слави нашої України» у нащадка французьких емігрантів, онука того самого Антона Богдановича де Бальмена, котрий служив у російській армії ще за Катерини II? Джерела цього впливу - у сім'ї. Яків де Бальмен народився 29 липня 1813 року в селі Линовиці на Пирятинщині (тепер Прилуцького району Чернігівської області) в сім'ї підполковника Петра Антоновича де Бальмена. У сім'ї зберігся переказ про те, що рід де Бальменів походить із Шотландії. За часів короля Якова предки де Бальмена були змушені емігрувати і вступити на службу до французького короля. Прадід Якова де Бальмена, покинувши Францію, на запрошення Анни Іоанівни вступив на службу в російську армію і в чині полковника був убитий в одному з боїв зі шведами. Дід, як уже зазначалось, теж служив у армії. Батько Якова також був військовим. Дослужившись до звання підполковника, він пішов у відставку й оселився у своєму линовицькому маєтку.

У процесі навчання і виховання сина батько Петро Антонович і мати Софія Олександрівна розповідали йому про їхню дружбу з видатними державними діячами, письменниками, художниками й учасниками визвольно-революційного руху, серед яких було немало їхніх приятелів, друзів і родичів.

Волелюбні розмови П. А. де Бальмена зі своїми однодумцями благотворно впливали на його дітей, особливо на старшого сина Якова. Отримавши ґрунтовну домашню освіту, Яків де Бальмен у 1830 році вступив до Ніжинської гімназії вищих наук. Мабуть, саме в цій гімназії, у спілкуванні з її прогресивними професорами і студентами розвивалась у Якова Петровича усвідомлена любов до

України. В Ніжині Яків познайомився і подружив зі своїми земляками з сусідніх сіл Пирятинського і Лубенського повітів - на рік старшим від себе Євгеном Гребінкою та трохи молодшим О. С. Афанасьєвим. Вони охоче відповідали на запитання нового знайомого, розповідали про колишнє й сучасне життя гімназії, про все, що знали від старших товаришів та професорів.

У 1832 році Яків Петрович круто змінює свій життєвий шлях — вступає на військову службу. На час знайомства з Шевченком він був уже ротмістром, і встиг розчаруватися у військовій службі, й навіть подумував про відставку. Це уже була людина з цілком сформованими поглядами на життя, яку природа наділила ще й літературним і мистецьким талантом.

Якщо вірити академічним літописам і біографіям Т. Г. Шевченка, то перша його зустріч з Яковом Петровичем відбулася в червні 1843 року під час перебування поета на балу у Волховській в селі Мойсівці Пирятинського повіту Полтавської губернії. Проте дослідник Мечислав Едмундович Гаско, який протягом багатьох років вивчає життя і творчість Т. Г. Шевченка, у своїй новій книзі «Пошуки й знахідки», яка вийшла друком у 1990 році у київському видавництві «Радянський письменник», на основі аналізу спогадів троюрідного брата Тараса - Варфоломія Шевченка, документальних матеріалів зі слідства членів Кирило - Мефодіївського братства, обставин написання поеми «Мар'яна Черниця» та поеми «Кавказ» стверджує, що перша зустріч Шевченка з де Бальменом відбулася раніше, в 1841 році в Одесі: «... поза всяким сумнівом, у Одесі, а не в Мойсівці, відбулося перше знайомство Тараса Григоровича з Яковом Петровичем, після якого й починається переписування та ілюстрування творів Кобзаря. І подія ця сталася саме 1841 року, десь у кінці вересня чи на початку жовтня». А пізніше, вже в 1843 - 1844 роках, продовжувалися їх зустрічі і взаємні стосунки, зокрема на сучасній Прилуччині, в Линовиці та в Білорічиці, колишній Вейсбахівці. Як відомо, це були роки першої подорожі поета в Україну, яка тривала з квітня 1843 — до лютого 1844 року.

Цей період був часом тісного спілкування і зміцнення дружніх стосунків між Шевченком і де Бальменом. Друзі зустрічались у братів Закревських, у Рєпніних.

Після цього друзі роз'їхалися. Тарас Григорович до Петербурга, де Бальмен в Одесу. В Одесі Яків Петрович завершив роботу над рукописним збірником під назвою «Вірші Т. Шевченка». Крім віршів і поем, які увійшли до «Кобзаря» 1840 року, в нього були включені поеми «Гайдамаки» і «Гамалія». З цього приводу 20 липня 1844 року Яків де Бальмен написав листа до В. О. Закревського, в якому говорилося: «Надсилаю тобі, любий Вікторе, плоди нашої праці – моєї та Михайла Башилова. Всі головні творіння Тараса з віньєтками. Вони написані латинськими літерами для того, щоб у разі фантазії Тараса видати це за кордоном, усі б могли читати, - особливо поляки. Це тобі не подарунок, а тільки надсилається для збереження, на випадок приїзду самого Тараса, кому ця праця присвячена, і робити з нею він може, що йому заманеться. Збережи ж його з належною дбайливістю: саме тебе я обираю, як людину, що відчуває і розуміє зміст багатьох віньєток без втлумачення. Покладаюся на тебе, як на кам'яну гору».

Віктор Закревський був давнім задушевним другом Якова де Бальмена. З Віктором Закревським у добрих стосунках був і Тарас Шевченко. Ось чому саме Закревському переслав де Бальмен з Одеси виготовлений ним спільно з М. Башиловим рукописний ілюстрований збірник поезій «Вірші Т. Шевченка» для передачі поетові.

З В. Закревським Т. Шевченко зустрівся вже під час своєї другої подорожі в Україну в 1845 році. А в цей час де Бальмен перебував на Кавказі і брав участь у всіх боях в Даргинському поході 1845 року. І, можливо, в короткі хвилини відпочинку - серед стрілянини, смерті і страждань на тлі чарівної південної природи - згадувалися йому юнацькі філософські роздуми над сутністю життя військових людей, розмови з приятелями, однодумцями, друзями. І, як живий, поставав перед очима його новий друг – поет і художник Тарас Шевченко. Думав, що, може, й Шевченко згадував їхні зустрічі.

А він, Шевченко, уже вольний художник, у цей час подорожував Україною. Уже побував у Києві, в Яготині. Їдучи в Прилуки, поет вирішив погостювати у Закревських, у Березовій Рудці. Там він дізнався, що де Бальмен перебував на

Кавказі, де йшла загарбницька війна. Там же В. Закревський передав Т. Шевченку одеський подарунок Якова де Бальмена – переписаний латинкою й ілюстрованим ним та М. Башиловим збірник «Вірші Т. Шевченка».

Подарунок де Бальмена й розповіді Закревського про події на Кавказі, очевидно, сприяли зародженню у Шевченка задуму великого поетичного твору на цю тему і він на одному з чистих аркушів щойно одержаної книжки олівцем написав: /За горами гори, хмарою повиті,/Засіяні горем, кровію политі.../ - які стали початком одного з найреволюційніших його творів. «Довелось пролить кров добру, не чорну», - як писав поет його другу Якову. У липні 1845 року він загинув в згадуваному Даргинському поході. І коли поет знову зустрівся уже в жовтні 1845 року в Березовій Рудці з Закревським, як пише П. Жур: «Сумною була зустріч з її господарями. Закревські, безперечно, знали про загибель на Кавказі добре знайомого їм Якова де Бальмена». В. Закревський і Т. Шевченко були глибоко засмучені звісткою про загибель друга на Кавказі. У дні перебування поета у В. Закревського тривала його робота над текстом «Кавказу». Очевидно, Закревський уже знав і розповів Тарасові про деякі обставини загибелі друга. Генерал Лідерс, ад'ютантом якого був Яків, у бою 14 липня командував одним із загонів російських військ не кращим чином. Авангард загону втратив зв'язок з основними силами. Лідерс зі свитою сам потрапив у оточення і, вкрай розгубившись, посилав «навмання», а точніше гнав на вірну смерть одного за одним своїх ад'ютантів, намагаючись зв'язатися з основними силами. В дорозі ад'ютантів неминуче наздоганяли влучні кулі горців. Так були вбиті ад'ютанти Лонгинов, Башилов, де Бальмен.

Від В. Закревського Тарас Шевченко у кінці жовтня 1845 року поїхав до Переяслава. І тут 18 листопада завершив свою роботу над поемою «Кавказ». У ній після назви є присвята: «Искреннему моему Якову де Бальмену». Фінал цієї трагічної поеми-симфонії, цього гімну народам, які борються проти самодержавної тиранії, проти національного гноблення, вінчають строфи про Якова де Бальмена, який загинув на Кавказі волею тих, хто послав його на смерть. Є там і такі слова: /"О друже мій добрий!/Друже незабутній!/Живою душею в

Україні витай,/Літай з козаками понад берегами,/Розриті могили в степу
назирає./Заплач з козаками дрібними сльозами/І мене з неволі в степу виглядай"./

Ці слова вирвалися прямо з душі поета, переповненої глибокою тугою за другом, якого навіки втратив. Слід підкреслити, що дружні взаємини, які встановилися між де Бальменом і Шевченком не були приємною випадковістю. Вони були підготовлені популярністю творів Шевченка та перебуванням де Бальмена в місцях, оспіваних поетом. Цьому сприяло й те, що обидва були обдарованими митцями.

До своєї зустрічі кожен з них пройшов чималий життєвий шлях. Яків щиро прив'язався до свого нового друга. Його захоплювала незвичайна біографія поета, радував великий успіх Кобзаря. Він жадібно слухав розповіді Шевченка про тяжке дитинство й подальшу його долю. Художня література, живопис були тим підґрунтям, на якому зійшлися і подружились син селянина-кріпака з села Моринці Тарас Шевченко і син відставного полковника з села Линовиці Яків де Бальмен.

Вірш Т.Г.Шевченка «Ликері» присвячений Ликері Полусмак - останньому коханню поета.

...Кріпачка Ликера Полусмак відіграла в житті Тараса Шевченка воістину фатальну роль. Вони зустрілися 1860 року в Петербурзі, далеко від рідної землі: українська дівчина й український поет. Вона служила в панів, знайомих Шевченка, він навідувався до них у гості. Це було третє, після заслання, вільне поетове літо. Як згодом з'ясувалося, третє і - останнє. Либонь, душа чула, що дні пораховано. І дозволила собі востаннє закохатися.

Різне про них казали, 19-річну Ликеру сварили за те, що не щадила Шевченкового серця, легковажила, давала приводи для ревнощів. 44-річного «жениха» лаяли за необдуманість вчинку, навіть вимагали розірвати заручини. А дехто просто не йняв віри, що Тарас, знаменитий батько Тарас, та й полюбився з простою служницею.

Їхнє кохання тривало, може, сто днів. Перші пориви осіннього вітру принесли холод в їхні стосунки, а згодом і геть їх розірвали. І хоча Ликера Полусмак була вже самостійною у своїх учинках (завдяки клопотанню поета її було відпущено на волю), і хоч мала власне помешкання, яке їй винайняв той же Шевченко, і хоч кпини панів останнім часом були менш колючими — як-не-як Ликера Полусмак от-от мала стати Ликерою Шевченко, трагічний кінець невпинно наближався. Надто втомленим був наречений. Надто юною була наречена. Авжеж, 19-річна дівчина не зуміла втримати біля себе неприкаяного поета, не подужала його складних почуттів. Одне слово, не вберегла Тараса. Ба, дехто формулює жорсткіше — занапастила.

Він одрікся від неї в листопаді. Що стало останньою краплею — достеменно не відомо. Більшість дослідників сходяться на думці, що скоріш за все то було «...фліртування, залицяння Ликери до когось іншого...» (О. Дорошкевич). Факти свідчать, що Шевченко в ці дні перебував у цілковитому розпачі.

Близько десяти років — аж до своєї смерті 1917-го — Ликера Полусмак мешкала в Каневі. Містечкові діти так її й прозивали: «Тарасова наречена». Уся в траурі, вона приносила на гору гостинці, роздавала дітям, годинами просиджувала біля могили, плакала. Ось запис із тогочасної книги відвідувачів: «13 травня 1905 року приїхала твоя Ликера, твоя люба, мій друже. Сьогодні мій день ангела. Подивись на мене, як я каюсь».

...Навіть земля роз'єднує їх: він лежить на славетній Горі в Каневі на очах у цілого світу, а її скромна могила заростає бур'яном на старому цвинтарі. Відстань між ними - три версти. Як ішли одне до одного за життя й не змогли дійти, так і вознеслися напівдорозі - Тарас Шевченко й Ликера Полусмак, вічні наречені.

ПОРТРЕТ

У нас у хаті є портрет,
З дитинства звикла я до того.
Колись бабуся вишивала,
Немов живе обличчя в нього.

У кожусі, у шапці він
І погляд із-під брів похмурий.
Він строго дивиться на нас
І грізно наче, і понуро.

Я думаю, питає він:
«Як справи, правнуки козацькі?
Чи славу й волю зберегли?
Чи продали за гріш жебрацький?

Чи встала Україна із колін,
Чи добре дбаєте про неньку?
Чи розтоптали вже давно
Ви Божу віру у серденьку?
Чи на поклон чужинцям знов
Претесея, низько зігнувшись
Ви другим сортом нареклись,
Про предків славних все забувши

Чи знову на помийку ви
Повикидали честь і слово?
Немає майбуття у тих,
Хто зневажає рідну мову

Чи знов пани і знов раби,
І знов палаци, і хатини,
Знов хтось у золоті, а хтось
Стоїть у латаній свитині

За що карається народ?
Чого мовчить в ярмі, мов бидло?
Невже осліпли ви, невже
Вам жити так не остогидло?

Ось так, мабуть, Кобзар хотів
З портрета мудро нам сказати,
Та тільки поглядом сумним
Він оглядав зі стіни хату.

Настаченко Анна, 8-Б клас

ПОРТРЕТ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

До мене сьогодні всміхнувся Шевченко
З картини, що там на стіні.
Читала вірші мені любая ненька,
А батько мугикав пісні:
Як вівці він пас – ще малий був хлопчина,
А виріс – великий дав дар
Для всіх поколінь, для всієї України,
Цю книгу, що зветься «Кобзар».

Ту книгу святу берегли ми завзято,
З собою забрали у світ,
Як слово Тараса завжди пам'ятати –
Великий усім заповіт.

Любитиму я Україну рідненьку,
То, може, й мені ще не раз
З картини ласкаво всміхнеться Шевченко –
Наш Батько, великий Тарас.

Завада Віолета, 8-Б клас

ТАРАС ШЕВЧЕНКО

Іде весна, іде ясна,
Мов квітка розвилася,
І спогад нам несе вона
Про віщого Тараса.

Що більше сотні тому літ
Умер в чужій країні,
Та славний він на цілий світ,
Його всі знають нині.

Багато зла перетерпів,
Зазнав лихої долі,
Малим zostався без батьків
І вівці пас у полі.

Дідусь розказував не раз
Про козаків завзятих,
І слухав залюбки Тарас,
Блищали оченята.

Та пан Тараса в слуги взяв:
Картав, карав щоднини.
Тарас же нишком малював
Із панських стін картини.

Застав при малюванні раз
В саду його Сошенко.
Поміг, що вільним став Тарас,
Щоб вчитись став Шевченко.

Його пізнали малярі,
Хвалили вдале діло.
Але злякалися царі:
– Він вірші пише сміло!

У віршах пригадав Тарас,
Як жив народ на волі,
Як козаки в воєнний час
Перемагали в полі.

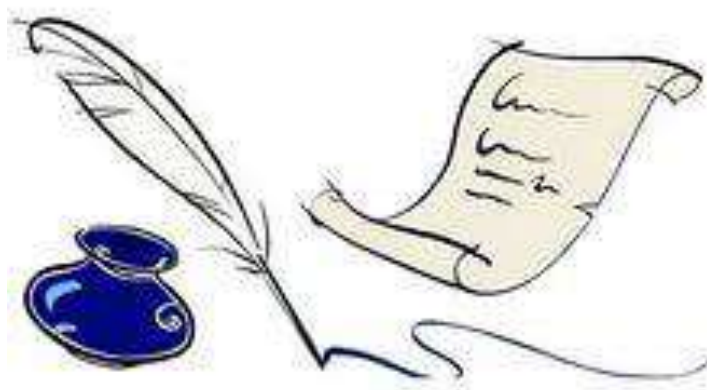
Він у віршах розповідав,
Як добре вільним бути,
Яка невольникам біда,
Як гнобить ворог лютий.

Які степи, який Дніпро
І українські люди,
Як переможе ще добро
І весело всім буде.

Злякавсь, що пісня голосна,
Московський цар поганий,
Тараса в чужину прогнав,
Узяв його в кайдани.

Та ще й писати наказав
Московський цар лукавий.
А все ж таки Тарас писав,
Ховав вірші в халяві.

І так в пустелі, в чужині
У самоті томився,
Писав про рідний край пісні
І Богу все молився.

Як проминуло десять літ,
Вернувся він на волю,
Та невеселий був той світ,
Ридало серце з болю.

Замовкло серце Кобзаря
У чужині холодній,
Та слово, ясне, мов зоря,
Нам світить до сьогодні.

І кожен раз в весняний час
Всі українські діти
Згадають: нас любив Тарас!
Йому дарують квіти.

Живий Тараса Заповіт
Ніхто з нас не забуде!
І хоч минуло двісті літ,
Він завжди з нами буде!

Беззубенко Євгенія, 8-Б клас

КОБЗАР

Маю я книжок багато,
Та найбільший маю дар
– Чемна ти! – сказавши, тато
Дарував мені «Кобзар».

В «Кобзарі» садки квітучі
І на конях козаки,
І русалки там на кручі...
Мов найкращії казки!

Я читаю «Гамалію»,
Бандуристів чистий спів.
І колись вернутись мрію
До Тарасових степів.

Як Тарасові віддячу,
Що мене так гарно вчить?
Він мені, я добре бачу,
Знадобиться в кожную мить!

Буду я вірші вивчати,
Бо усе, що він створив,
Кожен має пам'ятати:
Він для України жив!

Гляне лагідно на мене
Наш Кобзар і скаже нам:
– Дякую я вам за шану,
Славним дочкам і синам!

Кудіна Анастасія, 8-Б клас

Post skriptum

«УКРАЇНА, ЯК І ВЕЛИКИЙ НАШ КОБЗАР, – ВІЧНІ»

Виступ у фестивалі ораторського мистецтва «Ми чуємо тебе, Тарасе, крізь віки» учениці 11 класу Бобровської Катерини

Перед пам'ятником Т.Г. Шевченку в Харкові

Ще стоїть – розгніваний Тарас,
В голові крутій думки ворожа.
Ну, а завтра, як покине нас,
хто нам скаже слово правди в очі?

Хто нам душу пропече дотла,
щоб розтала збайдужіння крига,
щоб вогнем очищена зола
рани закривавлені накрила?

Хто нас вирве із тенет брехні,
кинутих життям напризволяще?
У грузькім спинилися багні,
І чим далі –
дихати все важче...

Україно, як ти ще жива?!
Україно, як ти ще не вмерла?!
Як тебе чужа й своя черва
в ненаситі лютій не пожерла?

Скільки присмокталося вужів
до грудей, залапаних синами!
Хто в собі раба не задушив,
той сьогодні проти нас –
не з нами...

Креше іскри погляд з - під брови,
і кулак затиснутий до болю.....
Не зносить нам, батьку, голови,
та ми йдемо,
чуєш,
за тобою!

Так звертався до Кобзаря наш земляк – поет Володимир Верховень, стоячи перед пам'ятником Тарасу Шевченку в Харкові у 1990 році в дні національно-

визвольних змагань за незалежність і суверенітет нашої України. У ту годину підтримував нас Тарас, бо він не просто поет, бо це ж до болю мало, не трибун – бо це лиш рупор мас. Він – бунт буйних майбутніх рас, він – ким зайнялось і запалало.

Шевченко ніколи не зраджував своєму народові. І сьогодні, коли вже другий рік поспіль на всіх державних каналах «кричать» про двохсотріччя від дня народження Кобзаря, сам Президент України і Верховна рада затверджують безліч заходів з цієї нагоди, моє серце крає думка: а чи щиро це, чи не забудуть про Тараса знову на роки, десятиліття? Адже все це таке схоже на передвиборчі перегони. Знову, вкотре поет став у нагоді.

Ви скажете, що я песимістка. Аж ніяк, я говорю мовою фактів.

Ви відвідували національний музей Т.Г.Шевченка в Каневі? Напевно, більшість з вас чули про капітальний ремонт будівлі, що біля могили Кобзаря. Так, особисто Президент України контролював ці роботи. Зроблено на мільйони. Але зроблено швидко, дорого, сердито: замість підлоги з мозаїки ручної роботи покладено холодний, «мертвий» мармур. Шикарно – так, гарно – ні, бо знищено національний колорит.

Не хотілося б, щоб усі заходи до славного ювілею Кобзаря робилися «для галочки», для популізму. Ви згодні зі мною?

Адже Шевченко – він наш, український, він наше полум'я, на котрім тьма розтала, вибух крові, що зарокотала карою за довгу ніч образ.

Адже Шевченко – він наш, ліричний і люблячий, бо в його поезії поруч з сокирою і обухом – усміх, ласка, мати і садок вишневий коло хати. Ви згодні зі мною?

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Положення про музей при навчальному закладі, який перебуває у сфері управління Міністерства освіти і науки України», затверджене наказом Міністерства освіти і науки України від 04.09.2006 №640.
2. Концепція громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності / Інформаційний збірник Міністерства освіти і науки України. – 2000. – № 22. – с. 7-21.
3. Барабаш Ю. тарас Шевченко: імператив України.- К.,2004.
4. Бех І.Д. Особистісно зорієнтоване виховання: науково-методичний посібник / І.Д. Бех. – К.: ІЗМН, 1999. – 208 с.
5. Гайда Л.А. Музеєзнавство в закладах освіти.- Кіровоград.2006.
6. Ганнусенко Н.І., Ляпін О.В., Майцекін.Т.І. та інші. Шкільні музеї.-К.,1991.
7. Грабович Г.Шевченко, якого не знаємо.-К., 2000.
8. Дзюба І.Тарас Шевченко.-К., 2005.
9. Жур П. Труди і дні Кобзаря.-К.,2003.
10. Личак І.С. Організація музейної справи в закладах освіти. Навчальний посібник. – Біла Церква. 2007.
11. Наливайко Д. Шевченко, романтизм, націоналізм// Слово і час.-2006.-Ч.3.
12. Організаторам музейної справи у навчальних закладах Харківщини. Харківська обласна станція туристів. – Харків, 2008.
13. Про шкільні музеї.// Краєзнавство. Географія. Туризм.- №18, травень 2006.
14. Рудейчук М. Організація роботи шкільного музею (збірка методичних матеріалів на допомогу працівнику освіти)// Шкільний світ.- №21-22 (533-534), червень 2010.
15. Соломонова Т. Шкільні музеї в Україні: тенденції і проблеми розвитку// Краєзнавство. Географія. Туризм.- №18, травень 2006.
16. Стадник С. Шкільні музеї: як його побудувати// Краєзнавство. Географія. Туризм.- №18, травень 2006.
17. www.kobzar.info
18. <http://shevchenko-life.kiev.ua>